

טיפול בתסביב אשך בשבת

א. רקע רפואי¹

תסביב האשך (Testicular Torsion) הוא מצב שבו האשך מסתובב סביב עצמו, לרוב עקב סיבה לא ברורה. סיבוב האשך גורם ללחץ על כלי הדם שמזרימים דם לאשך ולהפסקת זרימת הדם לאשך. בשלב ראשון נגרמת פגיעה ברקמות האשך, ותוך כמה שעות נוצר נמק מוחלט של האשך שמצריך את כריתתו. שכיחות התופעה מוערכת בכאחוז אחד מכלל הגברים, והיא נפוצה בעיקר אצל מתבגרים.

הסימן המובהק ביותר לתסביב האשך הוא כאב חריף, חד ופתאומי באשך או בבטן התחתונה. האשך הופך לנוקשה ורגיש למגע, ולעיתים יש גם תופעות של הקאה וחום. אם האבחנה אינה חד משמעית, אפשר לבצע אולטרה-סאונד של האשך כדי לברר את עוצמת זרימת הדם לאשך. מכיוון שהאבחון אינו פשוט, בכל מקרה של כאב באשך, יש לפנות באופן דחוף לחדר מיון.

הטיפול בתופעה חייב להיות מהיר. יש לטפל בתופעה מייד כדי למנוע נמק ונזק בלתי הפיך לאשך. הנזק לאשכים מתחיל מייד, ולאחר כשש שעות הוא אינו הפיך. הטיפול הוא ניתוח שבו משחררים את התסביב ומחממים את האשך כדי לאושש אותו. לאחר מכן מקבעים את שני האשכים כדי למנוע תסביב נוסף בעתיד. במקרה שבו לא הצליחו לאושש את האשך ונוצר נמק, יש לכרות את האשך הפגוע.²

1. הרקע הרפואי בוקר על ידי ד"ר רענן טל ז"ל, אורולוג מומחה לפיריון הגבר. בעניין זה ראו גם ספר פוע"ה כרך רביעי – גינקולוגיה, מחלות חברה ומחקר (פרק צד, עמ' 164).

2. לגבי שאלת הפוריות – ככלל, אדם שיש לו אשך אחד, בין אם מלידה ובין אם בעקבות תאונה או מחלה, אינו שונה בפוריות שלו מאדם רגיל. אולם כמובן הוא חשוף יותר לפגיעה בלתי הפיכה בפוריות, שכן אם אותו אשך ייפגע, לא יהיה לו את האשך הנוסף שמפצה עליו.

לגבי שאלת פצוע דכא באדם שהוציאו לו את אחד האשכים, יש כאן שלוש סיבות משמעותיות להקל:

1. שיטת תוספות (יבמות עה ע"א) ועוד ראשונים, שהובאה ברמ"א (אבן העזר סימן ה סעיף ז), שמי שניטל אחד מהאשכים שלו, אינו בגדר פצוע דכא. אמנם השולחן ערוך והרמ"א (שם) פסקו כשיטת הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק טז הלכה ז) וראשונים רבים נוספים, שגם באופן כזה האדם מוגדר כפצוע דכא שפסול לבוא בקהל. אולם אחרונים רבים הקלו בכך הלכה למעשה, ביניהם שו"ת חוט המשולש (חלק א סימן יא), שו"ת דברי מלכיאל (חלק ג סימן פח), שו"ת שבט הלוי (חלק ו סימן צג) ועוד.

2. כפי שכתבנו קודם לכן, אדם שכרתו לו אשך עקב תסביב אשך, עדיין יכול להוליד כחבר האדם. שו"ת אגרות משה (אבן העזר חלק ב סימן ג) ופוסקים נוספים, כתבו שמי שראוי להוליד אינו נחשב פצוע דכא, אף אם על פי ההגדרות של חז"ל הוא פצוע דכא, שכן השתנו הטבעים בזה. לדבריהם, חז"ל הגדירו אדם כזה כפצוע דכא, כי בתקופתם הוא לא היה ראוי להוליד.

3. לדעת הרמב"ם (שם הלכה ט), מי שנעשה פצוע דכא עקב מחלה, נחשב "פצוע דכא בידי שמיים", שכשר לבוא בקהל. אמנם הרא"ש (פרק ח סימן ב) סובר שהוא נחשב "פצוע דכא בידי אדם", ואסור לבוא בקהל, והשולחן ערוך (שם סעיף י) הביא את שתי הדעות ללא הכרעה, אך כבר הבית חדש (אבן העזר שם) כתב,

כאמור לעיל, כאשר יש חשד לתסביב של האשך, גורם הזמן הוא קריטי ביותר לצורך הצלת האשך. אלא שלעיתים, התסביב קורה בשבת עצמה. עיכוב בנסיעה לבית החולים יביא בסבירות גבוהה לאיבוד האשך. אלא שכמה רופאים עימם התייעצנו אמרו לנו בצורה שאינה משתמעת לשני פנים, שעייכוב כזה אין בו משום פיקוח נפש, וגם אם מי שאירע לו התסביב ימתין עם ההגעה עד למוצאי שבת, אין כאן חשש סכנה.

מכיוון שנסיעה לבית החולים כרוכה במלאכות אסורות מן התורה, וגם בטיפול בבית החולים מן הסתם ייעשו איסורי תורה³, נשאלת השאלה האם בכל זאת אפשר למצוא פתח לנסיעה וטיפול בשבת עצמה, וזאת כדי להצליח להציל את האשך.

ב. חילול שבת על סכנת איבר

לכאורה, במקרה שבו מדובר על סכנת איבר שאין בה סכנת חיים, דברי השולחן ערוך (אורח חיים סימן שכח סעיף יז) ברורים:

חולה שנפל מחמת חוליו למשכב ואין בו סכנה... אומרים לאינו יהודי לעשות לו רפואה, אבל אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא, אפילו יש בו סכנת אבר.

כלומר כדי להציל איבר אין לחלל שבת באיסור תורה על ידי ישראל אלא רק על ידי אמירה לגוי. בהמשך הסעיף, התיר השולחן ערוך לחלל שבת בכל איסור דרבנן (ולא רק באיסור אמירה לגוי) במקום סכנת איבר.

לפי זה, אם הנסיעה לבית החולים תתבצע באמצעות נהג גוי, והרופא המטפל בבית החולים גוי, ניתן יהיה להתיר באופן פשוט את הנסיעה והטיפול בשבת לצורך הצלת האשך. אלא שאין אפשרות לבחור מי יהיה הרופא המטפל בבית החולים, וכאשר מגיעים לחדר מיון בשבת, בפועל מי שיטפל יהיה האורולוג התורן שנמצא באותה שעה בבית החולים⁴. לכן עלינו לברר מה הן המלאכות שמבוצעות לצורך הצלת האשך ולראות אם יש בהן איסור תורה.

ששיטת הרא"ש היא דעת יחיד, ולהלכה מקובל להקל כשיטת הרמב"ם. על פי זה, כתב היס של שלמה (יבמות פרק ח סימן ט), שמי שנפגע באשכיו בידי שמיים, ועקב כך נוצר צורך לכוות את האשכים, נחשב "פצוע דכא בידי שמיים", אף שהוציאו אותם בידי אדם, שכן האשך כבר נפגע בידי שמיים. למעשה, לדעת פוסקים רבים ניתן לסמוך להקל על פי כל אחד מהטעמים בנפרד, וקל וחומר כששלושתם מצטרפים להקל. לרווחא דמילתא נאמר, שאף אם לא היה די בטעמים אלו כדי להקל לחלוטין אלא רק כדי ליצור ספק, הסכמת הפוסקים (רשימה מלאה הובאה בספר פוע"ה כרך ה – אוצר המושגים, עמ' 394 הערה 61) היא שספק פצוע דכא מותר לבוא בקהל.

לכן למעשה, אין צורך לחשוש, ואם האשך אכן נפגע בצורה בלתי הפיכה, יש לכרותו.

3. על הפעולות שנעשות ועל האיסור שעלול להיות כרוך בהן, ראו להלן.

4. כשמדובר בניתוחים שאינם ניתוחי חירום, ניתן לבצע את הניתוח בבית חולים פרטי (או בבית חולים ציבורי שיש בו הסדר שר"פ כדוגמת בתי החולים בירושלים) ולבחור רופא מנתח. אולם אנו מדברים על ניתוח חירום שבו אין שהות ואפשרות לבחור רופא, גם אם מוכנים להוציא על כך ממון.

ג. האיפורים המבוצעים בשחרור תסביב אשך בשבת

ראשית, עלינו לזכור שהמטופל עצמו ככלל אינו מבצע איסורים⁵. אולם עדיין, עצם הסכמתו לכך שהרופא וצוות בית החולים יבצעו בו פעולות אסורות, גורמת לכך שהוא יעבור על איסור "לפני עיוור", שהרי אם לא היה מגיע לבית החולים, פעולות אלו כמוכן לא היו מתבצעות.

אלא שכלל יש לנו בעניין איסור "לפני עיוור"⁶, והוא שבמקום שיש אפשרות לתלות שאותו אדם יבצע את הפעולה בהיתר ולא באיסור, המכשיל אינו עובר את העבירה⁷. לכן, אם נראה שאין צורך לעבור על איסורי תורה בעת ביצוע הפעולות שמיועדות להצלת האשך, ניתן יהיה להתיר באופן פשוט פעולות אלה, זאת כמוכן בהנחה שהנסיעה לבית החולים תבצע על ידי נהג גוי⁸. להלן נדון בפעולות שמבוצעות: כתיבה; הפעלת מכשירים חשמליים שונים; חיתוך העור ותפירתו בגמר הפעולה; הוצאת דם; שחרור התסביב; חימום האשך; קיבועו.

1. כתיבה

בבית החולים מתבצעות פעולות שונות של כתיבה בשבת. אמנם יש בתי חולים בארץ שבהם מחזיקים כתבן גוי בשבת, אולם במרבית בתי החולים הדבר אינו קיים.

אף על פי כן, יש שתי אפשרויות של כתיבה שבהן לדעת הפוסקים אין איסור תורה של כתיבה בשבת, וכיוון שיש מקום לתלות שפעולות הכתיבה תתבצענה באחת מהאפשרויות הללו, גם אם בפועל הן מתבצעות באיסור תורה, אין כאן "לפני עיוור", כפי שכתבנו לעיל:

א. כתיבה על גבי מחשב – בעניין זה דנתי במאמרי 'שימוש במכשיר 'טנס' בשבת לצורך הקלת צירי לידה' (שו"ת שאגת כהן חלק ג סימן לה), והראיתי שלדעת רוב הפוסקים, אין בכתיבה על גבי מחשב איסור תורה.

5. אמנם יש צורך בדרך כלל לחתום על הסכמה לניתוח, אולם על פי חוק זכויות החולה (התשנ"ו, 1996) סעיף 14 (ג), הסכמה בעל פה בפני שני עדים שתתועד בכתב לאחר השבת, קבילה מבחינה משפטית. במצב שבו למרות האפשרות החוקית, בית החולים מסרב לבצע את הניתוח ללא הסכמה בכתב, ניתן לחתום באיסור דרבנן, כגון לחתום ביד החלשה (ראו ספר פוע"ה כרך שלישי פרק סו, עמ' 274 הלכה ז).

6. שנכון גם לגבי איסור "מסייע ידי עוברי עבירה", שהוא איסור דרבנן שקיים במקרה שבו עובר העבירה היה עובר עליה גם ללא סיועו של המכשיל.

7. בעניין זה ראו בהרחבה אנציקלופדיה תלמודית (כרך לו ערך 'לפני עור לא תתן מכשול' פרק ז). ראו גם שו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק א סימן עב), שדעתו כדעת המקילים בעניין זה. כאן נראה שאפילו המחמירים יודו, שכן כפי שנראה להלן, יש צדדים להתיר לעבור אפילו על איסור תורה כדי להציל את האשך, ובמצב כזה, גם אם נאמר שהלכה כמחמירים, לא שייך לומר שיש איסור "לפני עיוור", כשיש מתירים לבצע את הפעולות.

8. אפשרות אחרת, על פי מה שנראה להלן כשנדון בהפעלת מכשירים חשמליים, היא נסיעה ברכב חשמלי שכל הנורות שבו הן נורות לד (ייתכן שנסיעה ברכב חשמלי קלה אף יותר מהפעלת מכשירים חשמליים שמחוברים לרשת החשמל, שכן הרכב עובד על סוללה, ובאופן כזה יש מקום לומר שאף לדעת החזון איש שנראה להלן, אין איסור תורה, ראו מנוחת אהבה פרק כד הערה 8).

ב. כתיבה ב-"שבעט" (כתיבה שנמחקת אחרי זמן מסוים) – בעניין זה, ראו מאמרו של הרב מנחם פרל, 'כתיבה בדיו מתנדף בשבת ושימור הכתב בשמרדף' (תחומין מד, עמ' 176–185), שהראה שלרוב הדעות בשימוש בעט כזה בשבת אין איסור תורה.

2. הפעלת מכשירים חשמליים

כידוע, בשימוש בחשמל בשבת יש לדון משני צדדים: האם במהלך השימוש במכשיר החשמלי מבצעים באמצעות המכשיר מלאכה אסורה, והאם עצם הפעלת המכשיר החשמלי כרוכה באיסור.

לגבי ביצוע מלאכות אסורות באמצעות המכשיר, נדון להלן בפעולות שנעשות לצורך הצלת האשך, שחלקן נעשות באמצעות מכשירים חשמליים. אמנם מעבר לכך, מן הסתם יש כיובי והדלקת אורות, אבל גופי התאורה של היום כבר אינם מכילים חוט להט והם בדרך כלל מבוססים על תאורת "לד", שבה באופן פשוט לא שייך איסור מבעיר מן התורה. לגבי עצם הפעלת המכשיר החשמלי, אם יש בה איסור תורה, המחלוקת בעניין ידועה⁹. למעשה, לדעת פוסקים רבים, עצם הפעלת המכשירים החשמליים היא איסור דרבנן (שכאמור הותר בנידון שלנו). אמנם לכתחילה מקובל לחשוש לדעת הפוסקים שחוששים לאיסור תורה, אולם הרב ד"ר מרדכי הלפרין מסר לי משמו של הגאון הרב שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, שיש לחלק בעניין זה בין אדם פרטי לבין בית חולים – באדם פרטי חוששים לאיסור תורה ואין להתיר שימוש בחשמל לצורך חולה שאין בו סכנה. אולם כשמדובר במערכת של בית חולים, יש להתייחס לשימוש בחשמל כאיסור דרבנן, ולהתירו גם לצורך חולים שאין בהם סכנה. קל וחומר בנידון שלנו, שהוא כדי להציל מסכנת איבר, שמקילים בו יותר ממה שמקילים בסתם חולה שאין בו סכנה.

3. חיתוך העור ותפירתו לאחר מכן

איסורים נוספים שיש לדון בהם בביצוע הניתוח הם תופר וקורע. במהלך הניתוח חותכים את העור (וגם חלקים פנימיים יותר) כדי להגיע לאשך. בסיום הניתוח תופרים את מה שנחתך. הפוסקים נחלקו ביניהם אם מלאכות תופר וקורע שייכות בגוף האדם:

שו"ת ציץ אליעזר (חלק כ סימן יח) כתב, שאין איסור תורה של תפירה בגוף האדם, שכן אין זה דרך תפירה. אמנם מצאנו שיש איסור כותב בכתיבה על גוף האדם, אולם לדבריו:

לא דמי זה לדעתי לכתיבה על גוף האדם דהווי כתיבה, דשם איננה באה לתועלת האדם, אלא היא מטרה כשלעצמה בהיותו נצרך לכך, והבשר שעליה הוא כותב זאת משמשת לכותב רק במקום נייר או חתיכת עץ וכדומה, ומה שאין כן בתפירה הבאה לצורך בשר האדם.

גם תורת היולדת (מהדורה חדשה פרק לד הערה לט) כתב שמסתבר שלא שייך תופר באדם.

9. סוכמה בהרחבה במנוחת אהבה שם.

לעומת זאת, שו"ת מנחת שלמה (תניינא סימן לה) כתב, שאיסור תופר שייך גם בגוף האדם, וגם שו"ת שבט הלוי (חלק ט סימן עד) חשש לכך. בכל אופן, להלן נראה שיש מקום להקל אפילו באיסור תורה, קל וחומר במקום שבו לא מוסכם שיש כאן איסור תורה.

4. הוצאת דם

במהלך הניתוח מתבצעת פגיעה בכלי דם, ויש הוצאת דם ודאית. אמנם הוצאת דם אינה נצרכת בשביל הניתוח, אולם כיוון שההוצאה תקרה באופן ודאי, יש כאן "פסיק רישא" של הוצאת דם. אלא שבעניין זה אין מקום לחשוש למלאכה דאורייתא, שכן ודאי שמדובר ב"פסיק רישא דלא ניחא ליה", מה עוד שהוצאת הדם נעשית דרך קלקול. אמנם הגמרא בשבת (קו ע"א) מביאה מחלוקת האם הפטור של "מקלקל" נאמר גם במלאכת חובל, שמעצם טבעה היא מלאכה של קלקול, אבל הרמב"ם (הלכות שבת פרק ח הלכה ז) פסק שפטור:

וכן החובל בחי שיש לו עור חייב משום מפרק, והוא שיהיה צריך לדם שיצא מן החבורה, אבל אם נתכוון להזיק בלבד פטור, מפני שהוא מקלקל.

5. קיבוע האשך

בפעולת קיבוע האשך יש מקום לדון האם אין איסור של בונה או של מכה בפטיש. בניגוד לאיסורים תופר וקורע, שראינו לעיל שנחלקו הפוסקים אם הם שייכים בגוף האדם, איסורי בונה ומכה בפטיש בוודאי שייכים בגוף האדם, כפי שכתבו הרמב"ם והראב"ד (שם פרק י הלכה כז):

המפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה כדרך שהרופאין עושין, שהן מתכוונין ברפואה להרחיב פי המכה, הרי זה חייב משום מכה בפטיש, שזו היא מלאכת הרופא... השגת הראב"ד: נוסחא אחרינא מלאכת בונה.

גם רש"י (שבת קז ע"א ד"ה חייב) התלבט באיזו מלאכה חייב המפיס מכה: "משום בונה פתח, או משום מתקן כלי, מה לי לתקן מכה, מה לי לתקן כלי".

על כל פנים, עלינו להבין מהי פעולת הקיבוע, ולפי זה לראות האם יש בה איסור תורה. הקיבוע הוא, למעשה, פעולה שבה יוצרים מעין "כיס" ברקמת האשך, ממקמים בו את האשך, ותופרים אותו אל שק האשכים. כך מבטיחים בעצם שהוא לא יוכל לזוז ממקומו¹⁰. דהיינו, הקיבוע גם הוא מבוסס על תפירה.

לעיל ראינו את דעת הפוסקים שסוברים שלא שייכת תפירה בגוף האדם. שו"ת ציץ אליעזר (שם) הוסיף וכתב:

הנה מצינו לגדולי אחרונים, שהגדירו לומר, דכל העושה מלאכה אחת, ויש לה דמיון למלאכות שונות, אינו חייב אלא אחת... ומסתבר דחייב על

10. מתוך האתר של המרכז הרפואי הרצליה מדיקל סנטר.

אותה מלאכה שנראית דומה יותר אליה בהתהוותה. ואם כן בכגון נידוננו, המלאכה בהתהוותה נראית דומה יותר למלאכת תפירה, ואם כן אין מקום לדון לחייב על זה גם משום בונה, מאחר שעניינם אחד לחבר הנפרדים. ומה שנמצא שמלאכת תפירה זאת לא נעשית בכזאת שיש לחייב משום כך מן התורה, זה לא מגרע כדי לחייב עבור כן למה שנראית דומה גם למלאכה אחרת כמלאכת בונה, מכיוון שבמהותה היא נראית מיהת במציאות דומה יותר למלאכת תפירה, וחייבת משום כך מיהת מדרבנן.

דהיינו, אף שאין (לדעתו) תפירה בגוף האדם, ויש בניין בגוף האדם, לא ניתן לחייב על מלאכה בגוף האדם שבה נעשית תפירה אף שהיא גם דומה לבונה, כיוון שהמלאכה דומה יותר לתפירה מאשר לבניין. טעם זה שייך גם בקיבוע אשך שמתבצע באמצעות תפירה, ולכן לשיטה זו לא ניתן לחייב על הקיבוע משום בונה או מכה בפטיש¹¹.

6. חימום האשך

כאמור לעיל, לפני ביצוע הקיבוע מחממים את האשך כדי לנסות ולאושש אותו. בתשובה לשאלתי, כתב לי ד"ר אוהד שושני, מומחה לכירורגיה אורולוגית, שהחימום מתבצע באמצעות פד טבול במים חמים איתו עוטפים את האשך. לפי זה לכאורה, יש מקום לדון על איסור בישול מצד חימום המים. אלא שד"ר שושני הבהיר לי בצורה ברורה, שלא מחממים את המים לטמפרטורה שתגרום לכוויה, ואפילו לא ל-"חוסר נעימות". דהיינו המים לא אמורים להגיע לחום שהיד סולדת בו, וממילא לא שייך איסור בישול. עדיין יש לדון שמא בגוף החימום שמשמשים בו יש גוף מתכת שמתלהט, ובכך יש בהדלקתו איסור מבעיר מן התורה. אלא שכיוון שהדבר אינו מוכרח, ועוד שאולי משתמשים בגוף חימום שכבר פועל ממילא לצורך פיקוח נפש, נראה שאין מקום לחשוש כאן לאיסור "לפני עיוור" וכדלעיל.

לסיכום חלק זה: לא ברור האם אכן במהלך הטיפול בתסביב אשך מוכרחים לעבור על איסורי תורה, ולכן נראה שיש מקום להקל בזה לצורך הצלת האשך – "סכנת איבר", כל עוד ההגעה לבית החולים מתבצעת על ידי נהג גוי, או באופן אחר שאין בו איסור תורה.

ד. סברות להתיר אפילו איסורי תורה ברורים

לעיתים לא מצליחים למצוא במהירות הנדרשת נהג גוי שיסיע את החולה לבית החולים, וכפי שראינו לעיל, גורם הזמן כאן עלול להיות קריטי. בנוסף לכך, הטענה שלא מוכרחים לעבור על איסורי תורה לצורך טיפול בתסביב אשך אינה מוסכמת, וכפי שראינו לעיל,

11. אמנם הציץ אליעזר נתן טעם נוסף מדוע בנידון שלו לא שייך איסור בונה. טעם נוסף זה לא שייך לנידון שלנו, ראו שם.

חלק מהפעולות שנויות במחלוקת אם אכן אין בהן איסור תורה¹². להלן נראה שיש כמה דברים שניתן לצרף, כדי שנוכל להתיר לעבור אפילו על איסורי תורה לצורך הצלת האשך, כשאינן אפשרות להסתפק באיסורי דרבנן:

1. השיטות שמתירות לחלל שבת במקום סכנת איבר

המקור לכך שאין לחלל שבת באיסור תורה במקום סכנת איבר הוא דברי הגמרא בעבודה זרה (כח ע"ב):

אמר רב: עין שמרדה – מותר לכוחלה בשבת. סבור מיניה: הני מילי הוא דשחקי סמנין מאתמול, אבל משחק בשבת ואתויי דרך רשות הרבים לא. אמר ליה ההוא מרבנן ורבי יעקב שמיה, לדידי מיפרשא מיניה דרב יהודה: אפילו משחק בשבת ואתויי דרך רשות הרבים – מותר... מאי טעמא? דשוריני דעינא באובנתא דליבא תלו.

רש"י (שם ד"ה אבל וד"ה אפילו) הסביר:

אבל משחק ואיתויי דרך רשות הרבים לא – דלאו סכנת נפשות אלא סכנת עיוורון.

אפילו משחק ואיתויי כו' – כדאמרינן לקמן שוריני דעינא בליבא תלו, מאור העין מעורין ואחוזין בטרפשי הלב.

דהיינו אם היה מדובר רק בסכנת העין, היה מותר לעבור לצורכה על איסור דרבנן, והסיבה שמותר לעבור אפילו על איסור תורה כדי להציל את העין היא שסכנה של עין נחשבת סכנת נפשות. מכאן מוכח לכאורה, שכאשר מדובר בסכנת איבר שאין בה סכנת נפשות – אסור לחלל שבת באיסור תורה.

כך פסק בפירוש הרמב"ן (עבודה זרה שם):

שמע מינה דלא אמרינן שמחללין את השבת במכה שהיא סכנת איבר אחד, אלא אם כן היא סכנת מיתה.

וכן פסקו הרא"ש (עבודה זרה פרק ב סימן י'), הריטב"א (עבודה זרה שם) והר"ן (בחדושי לעבודה זרה שם ועל הרי"ף שבת לט ע"ב).

אלא שהמאירי (עבודה זרה שם) הביא את הדעה הזו וחלק עליה. לדבריו, גם כשמדובר בסכנת איבר שאין בה סכנת נפשות, מחללים שבת באיסור תורה:

12. וגם פעולות שאין בהן איסור תורה, אם לא מקפידים לעשותן באופן מסוים, עלול להיות בהן איסור תורה (כגון הכתיבה בשבעט וכדומה).

עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת, ואפילו לשחוק סמנים בשבת ולהביאם דרך רשות הרבים – מותר. וקצת מפרשים כוללים בזה, שעניין זה נאמר דווקא בחולי שהרופא מכיר בו שיש בו שם סכנת הגוף, וכמו שנאמר הטעם בו, שגידי העין בחלל הגוף הם משתרשים, כלומר שיש שם סכנת הגוף, אבל חולי שאין שם סכנה לגוף, אף על פי שיש בו סכנה לעניין הפסד הראות, אין שוחקין את הסמנין בשבת... ואין הדברים נראין, אלא אף בסכנת איבר אחד מחללין, ולא אמרו שורייני דעינא בליבא תלו, אלא לומר שהפסד סכנת האיבר קרובה לבא.

אמנם כפי שראינו לעיל, השולחן ערוך פסק לאיסור ושלא כמאירי, אך נראה שבמקום צורך גדול יש לצרף את דעתו לדעות שנביא להלן, שבמקרה שלנו יש מקום לחשוש לפיקוח נפש על אף טענות הרופאים.

2. התייחסות לסכנת איבר כפיקוח נפש

שו"ת ציץ אליעזר (חלק ח סימן טו פרק י אות ט) כתב, שיש מקום לומר שבזמן הזה בכל סכנת איבר יש חשש של פיקוח נפש. אמנם במקרה של תסביב אשך, הרופאים אמרו לנו שלא מדובר בסכנת נפשות, אך נראה שאין כוונתם שאין סכנת נפשות כלל, שהרי אם אין שום חשש, מדוע צריך לירות את האשך הפגוע, כשלא הצליחו להציל אותו בזמן? אלא נראה שכוונתם שאין בהצלת האשך משום פיקוח נפש, שכן אפשר יהיה להוציא אותו אם לא יצליחו להצילו. דהיינו יש כאן פיקוח נפש, אלא שלשם פיקוח נפש אין צורך בהצלת האשך. הדבר ברור, שהרי אם אין מצילים את האשך מתפתח נמק, ונמק שלא מטפלים בו כלל, ודאי שיש בו חשש של פיקוח נפש.

במקרה דומה לזה, שבו יש פיקוח נפש, אך אפשר לפתור את הסכנה בפחות חילול שבת ובלא הצלת האיבר, כתב שו"ת מנחת שלמה (תניינא סימן ס אות ז), שבכל זאת אפשר להרבות במלאכות כדי להציל את האיבר:

נראה לעניות דעתי, דיייתכן שמותר לחבר את היד או אפילו אצבע שנקטעה גם בשבת, כיון שבלאו הכי צריכים לחלל שבת למנוע סכנה של זיהום וכדומה, לכן דינו כחולה שיש בו סכנה שחייבים להציל אותו מסכנה באותו טיפול טוב כדרך שרגילים לעשות בימות החול, הואיל וגם מה שמטפלים בו עכשיו הוא גם כן למנוע סכנה. ואף שעל ידי זה מרבים יותר במלאכות, מכל מקום כל מה שהרופא עושה הוא בגדר של פיקוח נפש.

אמנם יש מקום לומר, שלצורך מניעת הזיהום שעלול להביא לסכנת חיים אפשר להתעכב ולהגיע לבית החולים אחרי שבת. במצב כזה, לכאורה עומדים לנגד עינינו דברי השולחן ערוך (שם סעיף ד): "כשיודעים ומכירים באותו חולי שממתין ואין צריך חילול, אסור לחלל עליו".

אלא שמול זה, יש לנו בהמשך הסימן (סעיף יא) פסיקה אחרת של השולחן ערוך:

חולה שיש בו סכנה, שאמדהו ביום שבת שצריך לעשות לו רפואה ידועה שיש בה מלאכת חילול שבת שמונה ימים, אין אומרים: נמתין עד הלילה ונמצא שלא לחלל עליו אלא שבת אחת, אלא יעשו מייד, אף על פי שמחליין עליו שתי שבתות.

האחרונים דנו בסתירה שבין שני סעיפים אלו, כשהסבר המקובל הוא, כפי שניסח אותו המשנה ברורה (שם ס"ק לב):

ואין סתירה מזה להא דסוף סעיף ד, דהתם הלא מיירי שיודע ומכיר שעל ידי המתנתו עד הערב, לא יגיע שום ריעותא להחולה, מה שאין כן הכא.

דהיינו, כשברור שהמתנה לא תביא לשום סכנה, יש להמתין, אבל כשיש חשש אפילו קטן שהמתנה תביא לסכנה, אין להמתין, ויש לחלל שבת גם אם נראה שאפשר להמתין. במקרה שלנו, אותו נער שסובל מכאבים לא יכול לדעת מתי בדיוק יתחיל להתפתח נמק ומתי אותו נמק יוכל לסכן אותו, לכן יש מקום בכל אופן לחשוש לסכנה.

3. התייחסות לכאבים עזים כפיקוח נפש

מי שסובל מתסביב אשך, חווה כאבים עזים ביותר שקשה מאוד לסבול אותם. ייתכן שיש להגדיר כאבים כאלו כפיקוח נפש. אמנם לכאורה, אפשר לפתור את הכאבים באופן זמני על ידי מתן משככי כאבים חזקים, אך נראה שגם לעניין זה יש מקום להחיל את דברי שו"ת מנחת שלמה שראינו לעיל, שבמקום פיקוח נפש ניתן גם להרבות במלאכות שבת כדי לתת טיפול מיטבי.

4. התייחסות לחשש פגיעה בלתי הפיכה בפוריות כאל פיקוח נפש

בנוסף לאמור לעיל, מדובר בפגיעה באיבר שיכולה להזיק לפוריות. במצב כזה יש חשש שתיטרף דעתו של החולה, אם הוא ידע שאי הטיפול בו בשבת יגרום לפגיעה בלתי הפיכה בפוריות שלו.

שו"ת פרי הארץ (חלק ג יורה דעה סימן ב) כתב ששוטה נחשב חולה שיש בו סכנה, כיוון שמחלתו יכולה לגרום לו לאבד את עצמו לדעת וכדומה. אמנם דבריו אינם מוסכמים, וגם לא ברור אם אכן החשש לטירוף הדעת עד כדי חשש התאבדות מבוסס כאן, אבל ייתכן שיש מקום לצרף חשש זה לטעמים האחרים שנכתבו קודם לכן.

ה. סיכום

מי שבמהלך השבת התחיל לסבול מכאבים עזים באשכים, וקיים חשש שהוא סובל מתסביב אשך, מותר לו לנסוע לחדר מיון בבית חולים בשבת על ידי נהג גוי או ברכב חשמלי (שכל הנורות שבו הן נורות לד). אם אכן מתברר שהוא סובל מתסביב אשך, מותר לו להיכנס לניתוח חירום במהלך השבת עצמה, אפילו אם הרופא המנתח יהודי, ולסמוך

על כך שהפעולות שנעשות לצורך הניתוח אינן מלאכות אסורות מן התורה. ההיתר מבוסס על כך שניתן לעבור על כל איסור דרבנן במקום סכנת איבר.

נראה שגם במקום שאין אפשרות להשיג נהג גוי או רכב חשמלי, וכן גם אם ברור שתתבצענה מלאכות אסורות מן התורה כדי להציל את האשך, הדבר מותר מהטעמים הבאים:

1. יש דעות בראשונים שמותר לחלל שבת אפילו באיסור תורה לצורך הצלת איבר. אמנם דעות אלו לא נפסקו להלכה, אבל יש לצרף אותן לטעמים הנוספים שלהלן.

2. אף שהרופאים טוענים שאין בתסביב אשך חשש של פיקוח נפש, אין כוונתם שמי שלא יקבל טיפול לא יימצא כלל בסכנה. אם אותו נער שסובל מתסביב אשך לא יקבל שום טיפול, בסופו של דבר ייווצר נמק, ואם גם לא יכרתו את האשך, הנמק הזה עלול להתפשט ולגרום לזיהום ולסכנת חיים. כוונת הרופאים היא שהצלת האשך אינה מוגדרת כפיקוח נפש, שכן ניתן לזכור אותו. באופן כזה יש לסמוך על השיטות שבמקום פיקוח נפש, ניתן לבחור את השיטה הטובה ביותר לטיפול רפואי, גם אם עוברים בה על יותר איסורים מאשר שיטה אחרת שמצילה מסכנה, אך אינה מצילה את האיבר.

3. בנוסף, יש מקום להגדיר את הכאבים העזים כפיקוח נפש, ואף שניתן להתגבר עליהם באמצעות נטילת משככי כאבים חזקים, כאמור לעיל אפשר להקל ולטפל באופן המיטבי.

4. יש לצרף לכך את העובדה שפגיעה בלתי הפיכה באשך עלולה לעיתים לגרום לפגיעה קשה בפוריות (אמנם יש אשך נוסף, אך אם גם הוא יינזק, שוב אותו אדם לא יהיה פורה כלל). פגיעה כזאת עלולה לגרום למשבר נפשי עמוק ביותר, ולעיתים משבר כזה בעצמו עשוי להיחשב כפיקוח נפש.

גם למעשה, כמה פוסקים ששאלנו בעניין זה – הגר"א אבירדז'ל, הגר"י זילברשטיין, הגרמ"נ מאזוו והגר"י פרקש, הורו כולם שיש לעשות את מה שנדרש כדי להציל את האשך, גם אם הדבר כרוך באיסורי תורה.

שער
בעיות
אורולוגיות

